

Capreolus

TIJDSCHRIFT VOOR REEWILDBEHEER

13^e jaargang, nr. 44
winter 2004

Nieuwe hoofdredacteur

Beheervisie

Weet u alles van reeën!

Inhoud

Salut Prins Bernhard	3
Van de voorzitter	4
Nieuwe hoofdredacteur	5
Beheervisie	7
Het ree in de krant	12
Bijzondere waarnemingen	14
Bokkalf	15
Hoge dichtheid, een gering afschot en kapitale bokken	17
100 jaar KNJV	18
Reeënsprongen in Nederland nu op DVD	19
Waar reeën leven	19
Cursussen	21
Als u denkt alles van reeën af te weten dan moeten wij u teleurstellen	22
Staat variabel vast?	26

Colofon

opgericht op 21 april 1951.

Capreolus, Tijdschrift voor Reewildbeheer
van de Vereniging Het Reewild
ISSN: 0929-1091
Verschijnt: 4 x per jaar

Redactie:

G.J. Spek - Eindredacteur
D.J. Buijtenorp - Redactielid
C.F. Schoon - Redactielid
H.M. Dorenbosch - Redactielid

Redactie ondersteuning:

Mw. J.A.M. Hendriks-Hueber - Fotomateriaal
J.M. Smit - Correspondent buitenlandse tijdschriften

Bestuur:

W.R.J. Neutel	voorzitter (2002)
J. van de Waardt	secretaris (2000)
R.A.N. van Heek	penningmeester (2000)
H.M. Dorenbosch	lid DB (2003)
J.A.H.M. Meesters	lid DB (2003)
J.H. Bakker	lid (1996)
H. Robaard	lid (2002)
A. ten Oever	lid (2000)
W.A.P. Remijnse	lid (2000)
Dr A.P.M. Rutten	lid (1993)
J.M. Seroo	lid (1985)
G.A. Schiller	lid (2002)
C.W. Jolles	lid (2000)

Adviseurs:

Mr P. van Schooten - Juridische zaken
Prof. Dr. J.L. van Haaften - Bioloog
G.J. Spek - Technisch adviseur

Secretariaat:

J. van de Waardt,
Kamillelaan 11,
3925 RG Scherpenzeel.
tel: 033-4691797
fax: 033-4691797
E-mail: info@reewild.nl
www.reewild.nl

Ledenadministratie:

R.A.N. van Heek
Cuneraweg 424
3911 RW Rhenen
tel: 0318-553958

Slijpplaatjes:

G.J.M. Koenderink, Lhee 96,
7991 PK Dwingeloo. tel: 0521-597356

Coördinator keurmeesters:

J. Schoonderbeek, Meidoornstraat 16,
7497 MG Bentelo. tel: 0547-292228

Vormgeving:

Graphic Promotions, Leusden.

Druk:

PlantijnCasparie Utrecht.

Lithografie:

Van Zijl prepress, Utrecht.

Contributie: € 30 per jaar.

Bankrelatie:

ABN - AMRO Bank rek.nummer 49.70.37.440
t.n.v. Vereniging "Het Reewild" te Rhenen.

'Capreolus' is het onafhankelijke orgaan van de Vereniging Het Reewild. De weergegeven meningen komen niet noodzakelijkerwijs overeen met die van het bestuur. De redactie behoudt zich het recht voor, elke reactie te korten of te redigeren.

Copy voor 'Capreolus' voor:
nr. 45: 15 januari 2005, nr. 46: 15 april 2005,
nr. 47: 15 juli 2005, nr. 48: 1 oktober 2005.

zenden aan redactie van Capreolus:
Rijksstraatweg 46, 3631 AD Nieuwersluis
djb.groen-grijs@planet.nl

Foto voorpagina: J. Huttinga

Overname van artikelen is toegestaan
mits de bron wordt vermeld.

Salut Prins Bernhard

Uit het jaarverslag 1954: "Wij willen dit jaarverslag beginnen met de vermelding dat wij per schrijven d.d. 9 juni 1954 ontvingen van de particulier secretaris van Z.K.H. de Prins der Nederlanden, dat Z.K.H. bereid is het beschermheerschap van onze vereniging te aanvaarden".

Jagen doe je met plezier en ijver. Maar de jager maakt zich ondergeschikt aan de natuur om zich zo een oprechte dienaar van de natuur te maken.

De jacht vond hij, moest een absoluut onderdeel zijn van het dienende en verzorgende beheer.

*Mijn bijzonder hartelijke
dank voor de goede wensen
die ik ontving op mijn
negentigste verjaardag.*

Bernhard

Het bestuur van het eerste uur verzocht de Prins beschermheer te worden en zoals uit het jaarverslag van 1954 blijkt heeft de Prins dit aanvaard. Onze doelstelling ging toen en gaat nu nog steeds uit naar het behoud van duurzame populaties reeën en de bevordering van het welzijn van reeën in Nederland. Een doelstelling gelijk het gedachtegoed van de Prins.

Doe iets, zet je actief in, steun organisaties die de belangen van de natuur dienen, maak je ondergeschikt en vooral wees een dienaar. Laten we de door de Prins informele natuurorganisatie, 'de club van 1001', weer leven in blazen. Duizend of meer mannen en vrouwen die met geld, inzet en ideologie een echte bijdrage leveren aan het behoud van de natuur in de wereld en dus ook aan het welzijn van de reeën in Nederland. Het 1001-ste lid van de club is en blijft onze overleden beschermheer. Prins Bernhard, Salut.

De Prins heeft ons vanaf die tijd moreel gesteund. Zouden wij een beroep op hem hebben gedaan dan zou hij ook zijn niet aflatende steun en actiebereidheid hebben gegeven. De Prins heeft zich zijn hele leven enorm ingespannen voor het behoud van de natuur en de daarin levende wilde dieren. Wat we hebben, moeten we behouden. Komt de natuur in de gevarenszone en daardoor dus ook de wilde dieren dan heb je als mens de zorgplicht daar iets aan te doen. Beschermen natuurlijk. Maar beschermen hield voor de prins niet in 'de natuur maar de natuur laten', eerder actief beheren. Hij achtte 'de natuur de natuur laten' een onjuist standpunt.

Hij sprak veel over het beheer van wilde dieren, de jacht. Hij sprak over de betekenis van de jager als beschermer van de natuur.

Van de voorzitter

Door Wout Neutel

Kerstmis 2004: even uitblazen van weer een druk bestuursjaar! Vorig jaar stond in het teken van de faunabeheerplannen en dit jaar was dat al niet veel anders. Onze inspanningen hebben gelukkig het resultaat gehad dat er in Nederland via ontheffingen populatiebeheer en schadebestrijding mogelijk is, zelfs wenselijk is. De faunabeheerplannen van diverse faunabeheereenheden hebben ondertussen de inspraakprocedures doorlopen en zijn door Gedeputeerde Staten van de betreffende provincie vastgesteld! In veel gevallen zijn de door ons geadviseerde afschottijden en het gebruik van wildmerken overgenomen. Als vereniging Het Reewild merken we steeds meer dat we door bestuurders en beheerders erkend worden als belangenbehartiger van gezonde en duurzame populaties reeën en we merken dat dezelfde bestuurders en beheerders bij ons veel kennis en kunde halen. Dit jaar hebben we een goed begin gemaakt met een discussie over beheermethodieken. In de vorige uitgave hebt u daar alles over kunnen lezen. Dat deze discussie voorziet in een grote behoefte blijkt uit de reacties en interesse om ons heen. Het Faunafonds vroeg de Vereniging Het Reewild om een toelichting op de beheermethodieken, mede in het licht van nog goed te keuren faunabeheerplannen.

Het bestuur wil wel haar zorg uitspreken als het gaat om het uitvoeren van het faunabeheerplan: de realisatie van het afschot moet absoluut naar de 100%! Daarnaast moeten we in staat zijn een sluitende registratie van de voorjaarsstand, gewenste stand, afschot en valwild (inclusief verkeersslachtoffers) bij te houden en te presenteren. Ook metingen aan de geschoten reeën, zoals: geslacht, leeftijdsklasse, gewicht, romplengte en rompdiepte zijn van cruciaal belang om het beheer te kunnen bijsturen. Dit vraagt van ons allemaal inzet, discipline en betrokkenheid: de ketting is zo sterk als de zwakste schakel!

De Vereniging Het Reewild werd door de Unie van Bosgroepen gevraagd om een bijdrage te leveren aan een symposium over

reeënbeheer en bosbeheer: met name mogelijke schade aan bosverjonging kwam aan de orde. De uitkomst was onder andere de noodzaak van een meer en betere communicatie tussen bosbeheerders en faunabeheerders. Ook het uitwisselen van behoeftes en afstemmen van maatregelen was een uitkomst van het symposium.

Zowel bij het voorkomen van verkeersslachtoffers en het voorkomen van schade aan verjonging is het nodig om plaatselijk vroeg in het seizoen het afschot onder de jaarlingen te realiseren.

In 2004 hebben we toch nog tijd gevonden om onze film nog mooier en uitgebreider op DVD uit te brengen. We hebben het boekje

Foto: J. Hendriks

van Joop Poutsma in een verbeterde druk en lay-out uit gegeven. Producten om trots op te zijn, die onder geen enkele kerstboom zouden hebben misstaan! Ik roep u allen op om ze te gebruiken als voorlichtingsmateriaal. De film is twee keer, met grote kijkcijfers, te zien geweest op TV Gelderland.

Net als iedereen heeft de vereniging Het Reewild goede voornemens. Een greep daaruit:

- de discussie over beheermethodieken verder voeren; met het beheerplan dat Jan Smit introduceerde hopen we ervaring op te doen. In twee WBE's gaat Smit's methodiek als proef draaien.
- registratie van de basisgegevens voor het beheer opzetten en professionaliseren
- de opleiding uitvoering reeënbeheer verder professionaliseren
- de uitvoering van de faunabeheerplannen begeleiden en ondersteunen: de boodschap uitdragen van het belang van het realiseren van vroeg en volledig afschot conform plan
- ervaring opdoen met het terugbrengen van verkeersslachtoffers middels uitgekiend beheer

U ziet: uitdagingen genoeg om als vrijwilligers gezamenlijk de schouders onder te zetten. Voor uw bijdrage en steun in het afgelopen jaar mijn welgemeende dank, ik hoop dat ik daar volgend jaar weer op kan rekenen! Ik wens u een gezond en voorspoedig 2005!

Foto: J. Huttinga

Nieuwe hoofdredacteur

Met ingang van 2005 krijgt Capreolus een nieuwe hoofdredacteur. De afscheidnemende blikt terug en de nieuwe blikt vooruit.

Terugblik

In het voorjaar van 1998 belde René van Nederpelt mij met de vraag of ik geen hoofdredacteur wilde worden van Capreolus, 'Tijdschrift voor reewildbeheer'. Mijn eerste reactie was, "daar heb ik geen verstand van". René wist me toch te overtuigen. Een nieuwe uitdaging startte. Nummer 18 (juni 1998) was mijn eerste nummer. Het was tevens wisseling van de wacht. Til Kolle nam afscheid en Piet Schenk werd de nieuwe voorzitter. Terugkijkend in mijn eerste nummer zien we Joop Poutsma de 'Waarderingsprijs Regio Noord Nederland' uitreiken aan Klaas van der Wielen van Terschelling, Jan Smit liet toen nog geregeld zijn 'Kogels vliegen'. Dat zaken steeds weerkeren blijkt uit het artikel 'Beheermodellen'.

Bij de eerste nummers werd ik geweldig geholpen door Joke van Herp, die de lay-out voor haar rekening nam. Nadat Piet Schenk zich ingewerkt had, kwam hij met het idee Capreolus een nieuw uiterlijk te geven. Een eerste dummy via een bevriende relatie werd al snel ontvangen. Na drie nummers in de oude lay-out kwam nummer 21 Capreolus nieuwe stijl. De zetduivel sloeg gelijk toe: een edelherten kalf in het voorwoord van de Voorzitter. Piet wist het en als of de duivel er mee speelde in nummer 28 kreeg hij een wapiti naast zich. De onderstaande foto is om alles goed te maken. Piet er was geen opzet in het spel.

Inmiddels zijn we 23 nummers en zowat 2,5 kg lectuur over reeën rijker. Terugkijkend

denk ik dat de mensen die zich voor Capreolus hebben ingespannen een unieke prestatie hebben geleverd. Een inhoudelijke goed tijdschrift in een perfect uiterlijk. Mijn taak was in die zin alleen mogelijk door deze mensen. Bij deze wil ik een ieder hiervoor bedanken. Dit geldt ook voor onze speciale buitenlandse gastauteur Bruno Hespeler; 'Bruno herzlichen Dank!'

In de loop van 2004 heb ik voor mezelf de beslissing genomen dat het tijd werd het stokje over te dragen. Na 6 jaar wordt het steeds moeilijker met nieuwe zaken te komen. Gelukkig hebben we een opvolger gevonden in de persoon van Donald Buijtendorp, hij brengt een hoop andere kwaliteiten mee, zodat ik het volste vertrouwen heb in onze nieuwe hoofdredacteur.

Gerrit Jan Spek

Foto: J. Huttinga

Foto: J. Huttinga

Vooruitblik

Het was Gerrit Jan Spek die mij polste om hoofdredacteur van Capreolus te worden. Geen aarzeling van mijn kant. De materie interesseert mij, schrijven is mijn professie en ik weet door mijn publiciteitsachtergrond de productie van een periodiek te begeleiden. Gerrit Jan kende ik als mijn docent op de grofwildcursus. Ik heb hem ingeschakeld als tutor voor het grofwildboek dat ik schreef voor De Hoge Veluwe en de Veluwebrochure voor het Geldersch Overijssels Bureau voor Toerisme. Ik leef van de pen, 'groen' is mijn metier, natuur en wild mijn passie. Gelukkig heb ik mijn reclamische communicatieve vaardigheden in dienst weten te stellen van de materie die mij werkelijk interesseert. Ik ben best wel een beetje trots de komende jaren de nummers van Capreolus te mogen verzorgen. Het is een mooi blad, het is een goed blad. Het heeft niveau en dat zal het ook behouden. Het is een tijdschrift voor de faunabeheerder, de reewildkenner, de reewildwetenschapper, natuurbelangenorganisaties

en de lokale, regionale en landelijke overheid. Een tijdschrift voor iedereen die een diepgaande interesse heeft en moet hebben voor het welzijn van het reewild. Aldus een tijdschrift waarin u geen prietpraat over jacht zult tegenkomen, maar degelijke informatie over wetenschappelijke onderzoeken, verhandelingen over beheermethoden en nuttige zaken uit de praktijk. Op een toegankelijke manier geschreven in de taal van de ontvanger. Het is een tijdschrift over, misschien wel vóór het reewild. De diersoort waar we denken heel veel van af te weten, maar naar wat blijkt uit de praktijk, we eigenlijk nog niets van af weten. Het tijdschrift is het platform voor een ieder die een zinvolle bijdrage wil leveren aan het welzijn van deze mooie diersoort, het ree. Kritisch, informatief, beschouwend en met visie. Ik heb het genoeg dat vier keer per jaar voor u in Capreolus te mogen verpakken. Weliswaar ben ik dan wel de nieuwe hoofdredacteur, maar dat betekent niet dat ik het alleen doe. Het redactieteam ondersteunt mij en dat team staat borg voor een interessante en

spraakmakende inhoud. Het zijn: nu als lid en niet meer als hoofdredacteur Gerrit Jan Spek; Rik Schoon, hoofd faunabeheer Waterbedrijf Amsterdam gebied en Hans Dorenbosch als vertegenwoordiger van het Bestuur. Maart volgend jaar is mijn eerste nummer, ik kijk er nu al naar uit.

Het is nu nog te vroeg om u de thematiek voor de komende nummers van Capreolus uit de doeken te doen. In ieder geval gaan wij volgend jaar verhalen en dieper in op effectieve en haalbare beheermethoden, we gaan het land in en schrijven over wat er in de praktijk gebeurt en publiceren zaken die u wilt en moet weten.

Donald Buijtenborgh

Beheervisie

Door G.J. Spek

In het artikel 'Over drukkers en vluchters, r- en K- strategen is aangegeven dat dit als inleiding fungeerde voor het tweede deel 'Beheervisie'. De informatie uit het eerste artikel vormt hiertoe de basis.

Foto: J. Huttinga

Algemeen

In vijftig jaar tijd is geheel Nederland door reeën gekoloniseerd. Vrijwel alle voor reeën geschikte leefgebieden zijn in principe bezet. Urbanisatie knabbelt hier weer wat vanaf en daar waar landbouwkundig grondgebruik wordt beëindigd kan ook weer nieuw leefgebied ontstaan. De kwaliteit van het leefgebied bepaalt hoeveel reeën ergens kunnen leven. Het landschap is vooral bepalend voor de sociale organisatie en is hierdoor het mechanisme dat er voor zorgt dat een stabiel evenwicht met het voedselaanbod kan ontstaan zonder dat er extreme welzijnsproblemen optreden.

De landschappen en hun effecten

Zoals in het eerste artikel al is aangegeven lijkt vooral het landschap van invloed te zijn op sociale mechanismen en de populatiedynamiek.

Nederland kent een grote variatie aan landschappen. De grotere natuurlandschappen zoals het bosheidlandschap op de Veluwe, de duingebieden en de moerasgebieden.

Daarnaast kennen we nog een mix van agrarische gronden met kleinere en grotere snippers natuur. Maar ook grote open agrocultuurlandschappen zonder dekking of in-iggende natuurgebieden.

Een vrijwel natuurlijk boslandschap

Vrijwel alleen de Veluwe komt enigszins in de buurt van het oorspronkelijke landschap. De

schaal voldoet, het aantal onnatuurlijke barrières is verminderd, oorspronkelijke concurrenten zijn aanwezig maar predatoren ontbreken. Reeën lijken hier, conform wat Kurt aangeeft, in een stabiliteitsfase te kunnen komen zonder dat dit overgaat in de kommerfase (grote welzijnsproblemen en grotere vatbaarheid voor ziekten en parasieten). Er ontstaat een evenwicht tussen het voedsel en de sociale organisatie van de reeën. De aanwas wordt tijdig gedrukt. Omstandigheden waardoor massale sterfte op zou kunnen treden worden klimatologisch bepaald.

Zandgronden kleinschalig cultuurboslandschap

Een belangrijk deel van Nederland bestaat uit cultuurlandschappen verweven met in grootte variërende stukken natuur. Deze leefomstandigheden worden gekenmerkt door:

- een permanent hoog voedselaanbod vanwege aanwezige landbouwgronden
- tijdelijke vergroting leefgebied zolang er dekking biedende akkerbouwgewassen aanwezig zijn
- ontbreken van oorspronkelijke concurrenten
- vele barrières (wegen, rasters, bebouwing)

In dit soort landschappen lijken reeën niet in staat om in de stabiliteitsfase te blijven, ze blijven produceren. Ondanks een beter voedselaanbod in vergelijking tot de Veluwe, is de kans op het optreden van voedselstress hier groter. Dit lijkt tegenstrijdig omdat op het eerste gezicht de vele overgangen tussen dekking en open gebieden zorgt voor een optimaal landschap voor reeën. Menselijke beheer van het landschap zorgt echter ook voor een hoog voedselaanbod, sterk wisselend in tijd en ruimte.

Ten opzichte van de Veluwse situatie worden veel hogere dichtheden bereikt. In de door

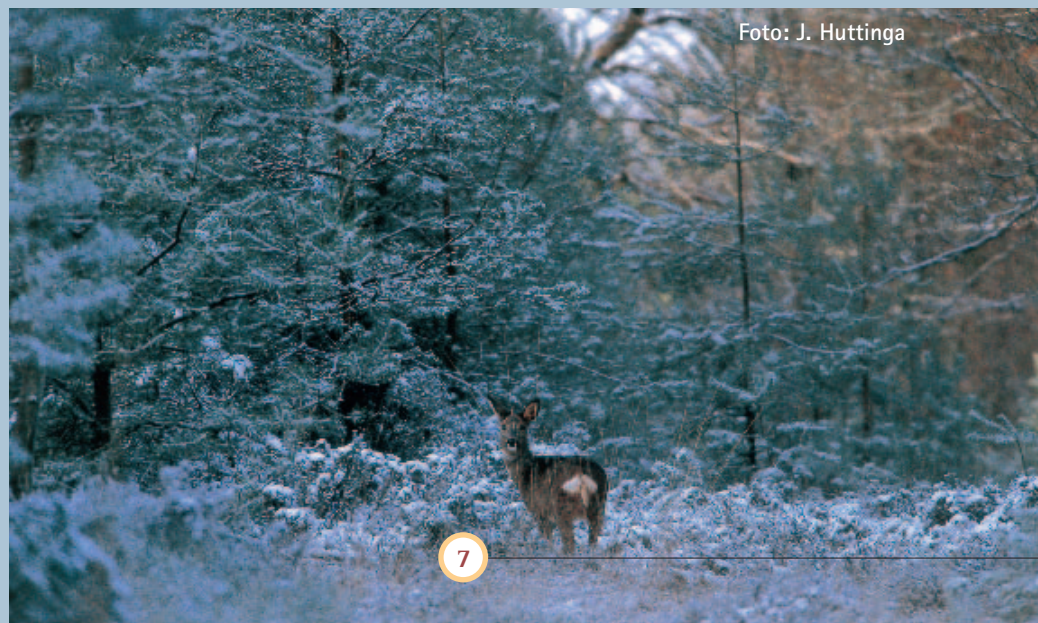

Foto: J. Huttinga

Foto: J. Huttinga

landbouwgronden gedomineerde delen leefgebieden, blijft in eerste instantie de conditie van de dominante reeën goed en de overlevingskansen van kalveren groot. Dit gaat gepaard met een verhoogde uitstoot van sterke eenjarige reeën. De dominante bokken blijven territoriaal leven. Na de oogst van de akkerbouwgewassen concentreren de reeën zich in de resterende snippers natuur. Voedselconcurrentie neemt toe na de oogst van de gewassen, in de periode dat de reeën niet territoriaal leven. Sprongvorming op aantrekkelijke voedselgebieden is een bekend fenomeen.

Met name in de snippers natuur ontstaat daardoor een verhoogde kans op te veel reeën in relatie tot het voedselaanbod. Het gevolg is dat de populatie in de zogenaamde kommerfase komt. De aanwezigheid van veel barrières lijkt dit alleen maar te bevorderen, waarmee de mening lijkt bevestigd dat het aspect schaal en ruimte een essentiële factor is binnen de sociale organisatie van reeën. Het plaatsen van rasters om bijvoorbeeld schade te voorkomen verhoogt de kans op overexploitatie van het resterende leefgebied. De draagkracht wordt in een versnipperd agrarisch landschap sterk verhoogd, wat betekent dat er veel meer reeën kunnen leven.

Een openlandschap

Ook in het oorspronkelijk landschap is het aannemelijk dat zogenaamde veldreeën voorkwamen. Regulatie vond in het oor-

spronkelijke systeem plaats door catastrofes, waardoor de aantallen tijdelijk drastisch werden uitgedund. De sociale organisatie is hier gefocust op samenleven. Tezamen met een hoog natuurlijk voedselaanbod en minder uitgesproken territoriaal gedrag kunnen hogere dichtheden worden bereikt. Het is de vraag of natuurlijke mechanismen er voor kunnen zorgen dat hier een stabiele situatie kan ontstaan.

Hoofdlijn

De hoofdlijn voor de volgende redenering is als volgt: hoe oorspronkelijker het landschap des te beter zijn reeën in staat een stabiel evenwicht te realiseren zonder extreme welzijnsproblemen. Met oorspronkelijk wordt bedoeld een terreingrootte van 5.000 a 10.000 ha, die arm zijn aan onnatuurlijke barrières en waarin ook oorspronkelijk concurrenten leven zoals edelherten, wilde zwijnen, damherten en grote grazers en predatoren niet ontbreken. Wordt Nederland op basis van deze criteria beoordeeld, dan resteert alleen de Veluwe als een leefgebied wat redelijk in de buurt komt. Sociale stress zorgt hier voor het bereiken van een evenwicht zonder extreme gezondheidsproblemen als gevolg van voedselstress. Veel leefgebieden in Nederland voldoen hier niet aan. Door een verhoogd tijdelijk voedselaanbod en een tijdelijke vergroting van de leefruimte is de groei niet afgestemd op de periode van schaarste. De draagkracht wordt overschreden met als gevolg 'voedselstress'

wat gepaard gaat met grote welzijnsproblemen of het optreden van crashes. Het huidige aantallen beheer –ondanks dat in veel gebieden het afschot lager ligt dan de aanwas – lijkt de reden te zijn dat crashes beperkt zijn gebleven tot een aantal moerasgebieden waar in het verleden gestopt is met afschot plegen.

Op basis van het voorgaande is dit mogelijk ook te verwachten in veel leefgebieden waarin landbouwgronden aanwezig zijn. Dit zijn veelal ook gebieden die sterk zijn versnipperd met infrastructuur. Een uitzonderingspositie lijken biotopen op kleigronden te hebben.

De Flora en Faunawet

Bescherming van inheemse diersoorten staat in de wet voorop. De wettelijke belangen die zo zwaarwegend zijn dat ook dieren gedood mogen worden zijn: schade aan landbouw, schade aan bos, schade aan flora en fauna (ook soort zelf) en schade aan verkeersveiligheid.

Bovenstaande moet onderbouwd worden in een Faunabeheerplan, wat uiteindelijk goedgekeurd moet worden door de Provincie. De peilers voor een planmatige reeënbeheer zijn hiermee geschetst. Wat echter belangrijker is, is dat het middel afschot getoetst moet worden op effectiviteit, gerelateerd aan de doelen uit het Faunabeheerplan. Zodra alle faunabeheerplannen zijn goedgekeurd komen we hier uitgebreid op terug. Schade aan landbouw is in veel delen van Nederland geen item. Uitzonderingen hierbij is b.v. de fruitteelt in de Betuwe. Ook boomkwekerijen zijn een geliefd object. Op weiland en in akkerbouwgewassen is het effect van reeën veelal verwaarloosbaar. Voor schade aan bos komt wel meer aandacht. Lokaal kunnen reeën een groot effect hebben op de natuurlijke bosontwikkeling met loofbomen of kunstmatige verjongingen. Ook een deel van de effecten van reeën worden door terreinbeheerders niet als zodanig herkend.

Ook over schade aan flora is weinig bekend. Wel duidelijk is dat in veel leefgebieden sprake is van een onnatuurlijke hoge reeënstand als gevolg het door de mens in standgehouden catastrofe landschap. Schade aan de fauna en dan specifiek schade aan de soort zelf is het belangrijkste argument om jaarlijks een deel van de aanwas te doden. Doel is het voorkomen dat populaties als gevolg van voedselstress in de zogenaamde kommerfase komen.

Foto: J. Huttinga

Ook het verkeersveiligheidsaspect is zowel vanuit de automobilist (verkeersveiligheid) als vanuit het ree (voorkomen onnodig lijden) een bijkomend argument om reeën te doden. Doel is de uitstoot van jonge reeën te verminderen of een lagere dichtheid te creëren waardoor de kans op een aanrijding afneemt. Zijdellings dient hier te worden vermeld dat het bewust nalaten van handelingen ter voorkoming van schade mogelijk als een onrechtmatige daad kan worden aangemerkt. Duurzame instandhouding van de soort staat bij dit alles voorop.

Relatie beheermethoden cq draagkrachtbepalingen

In het voorgaande nummer is een aantal bekende methoden uitgebreid de revue gepasseerd. Uitgangspunt voor alle methoden is het welzijn van reeën; het wettelijke belang schade aan de soort zelf. Afstemming van de aantallen op andere belangen (schade) is binnen de methoden helemaal niet of slechts terzijde een argument om ze te doden. Dit kunnen we denk ik ook wel zo laten, het belang ligt per slot van rekening bij de grondgebruikers. Als zij schade ondervinden dan is het hun belang om dit bij de diverse Faunabeheereenheden aan te kaarten. Hetzelfde geldt voor het aspect verkeersveiligheid bekeken vanuit de automobilist. Hoe in relatie tot schadevoorkoming het afschot gepleegd zou kunnen worden is ook

iets voor een toekomstig artikel of artikelen reeks. We gaan nu dieper in op het begrip welzijn.

Welzijn

Het begrip welzijn is voor velerlei uitleg vatbaar. Een tweetal voorbeelden zijn hieronder weergegeven.

De Vereniging Het Reewild streeft naar het behoud van duurzame populaties reeën en de bevordering van het welzijn van reeën in Nederland. De doelstelling komt voort uit het feit dat het aantal reeën in ons land zich in de voorgaande decennia heeft vertienvoudigd. Gevolg hiervan is dat reeën inmiddels verspreid over vrijwel het gehele land voor-

komen. Hier tegenover staat dat het Nederlandse buitengebied intensief door de mens wordt gebruikt en ingericht. Hierdoor hebben we bijvoorbeeld geen grote predatoren meer, en is er sprake van in tijd en ruimte wisselend voedselaanbod. De mens bepaalt dus direct en indirect de leefomstandigheden van reeën. Dit legt een morele en wettelijke zorgplicht op de mens om de gezondheid en het welzijn van het ree zoveel mogelijk veilig te stellen. Ingrijpen heeft tot doel overbevolking c.q. ruimtegebrek te voorkomen. Wordt niet ingegrepen dan bestaat grote kans op voedselschaarste en stress. Omstandigheden waarin de vatbaarheid voor ziekten en parasieten toeneemt. Omvangrijke sterfte wordt als onethisch beschouwd. De gezondheids- en welzijnstoestand van een ree kan volgens veterinaire inzichten worden bepaald aan de hand van het al dan niet aanwezig zijn van ziekten, parasieten, gedragsafwijkingen en verstoorte fysiologische processen.

Staatsbosbeheer heeft een aantal jaren 'Ethische richtlijnen' opgesteld. Hierin is beschreven hoe omgegaan wordt met zelfstandig levende dieren in de terreinen van Staatsbosbeheer. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen het omgaan met individuele dieren die uitzichtloos lijden en het beheer van populaties. Ze gelden voor alle gewervelde dieren die gedurende het gehele jaar zelfstandig in het terrein leven. Hierbij geldt als beperking dat het om dieren moet gaan waarvan de leefwijze wordt beïnvloed door barrières en belemmeringen die het gevolg zijn van menselijke invloeden. Wanneer een gewond of ziek dier dat uitzichtloos en ernstig lijdt wordt aangetroffen, dan dient de beheerder dit dier pijnloos te doden of te laten doden. Met uitzichtloos wordt bedoeld: de verwonding of ziekte

Foto: J. Hendriks

hersteld niet vanzelf. Met ernstig wordt bedoeld dat het dier veel pijn heeft en of duidelijke tekenen van stress vertoont. De richtlijnen voor het beheer van populaties

van het gebied nadert. Reeën blijken b.v. hun embryo's te resorberen. Te snel ingrijpen om de populatie te reduceren, kan tot gevolg hebben dat dit soort processen geen kans

zich alleen focust op het voorkomen van uitzichtloos lijden van individuen. Binnen het Nederlandse natuurbeleid wordt in toenemende mate gekozen voor proces-natuur, met vaak niet ingrijpen als gevolg.

Foto: J. Hendriks

Draagkracht en afschot

Elke diersoort kent een min of meer dynamisch evenwicht met het voedselaanbod.

Draagkrachtberekeningen of modelbenaderingen zijn goed om inzicht te krijgen in welke processen je kunt verwachten. Het voorspellend vermogen van dit soort modellen inzake hoeveel dieren ergens kunnen leven, gaat gepaard met de nodige onzekerheden en verrassingen.

Op basis van de aantalonwikkeling en de verspreiding van het ree in Nederland mogen we concluderen dat al jaren het afschot kleiner is dan de aanwas. Er is een surplus wat nieuwe gebieden koloniseert. Dit betekent dat in Nederland in de meeste gebieden de reeënstand zich bevindt op de draagkracht. Of te wel Nederland is vol, er is geen leefruimte voor de jaarlijkse aanwas. Het jaarlijkse afschot heeft hierdoor geen effect op de grootte van de voorjaarsstand, maar waarschijnlijk wel een positief effect om grote welzijnsproblemen te voorkomen.

luiden als volgt. De omvang van de populatie van de verschillende diersoorten wordt door de beheerder zodanig gereguleerd dat de draagkracht van het terrein niet overschreden wordt. Hierbij is draagkracht als volgt uitgelegd: het maximale aantal dieren van een bepaalde soort dat zonder grote problemen, zoals ziekte en ernstige honger, en zonder het terrein ernstig aan te tasten, gedurende langere tijd in een terrein kan leven. Bepalende factoren zijn de grootte van het terrein, de hoeveelheid beschikbaar voedsel in de winter en de beschikbaarheid van voldoende geschikte territoria. Als de omvang van een populatie de draagkracht overschrijdt, zullen er meer dan normaal verschijnselen als ziekte, honger, sterfte en sociale onrust (gevechten) optreden. Dat dit gepaard gaat met grote welzijnsproblemen zal duidelijk zijn. Het laten optreden van 'crashes' (in korte tijd sterft bijvoorbeeld meer dan de aanwas) in de huidige situatie in Nederland niet aanvaardbaar. Dit mede vanwege het ontbreken van de mogelijkheid weg te trekken en het ontbreken van grote predatoren. Incidentele of gematigde sterfte onder zwakke en oudere dieren als gevolg van ziekten of gebrek is aanvaardbaar. Er zijn aanwijzingen dat dieren zich minder snel gaan voortplanten wanneer de populatieomvang de draagkracht

krijgen. Als duidelijk is dat de omvang van de populatie de draagkracht van het gebied overschrijdt en problemen te voorzien zijn, dan grijpt de beheerder preventief in door de omvang van de populatie te reduceren. Hierbij maken ze onderscheid in spoor A terreinen waar sprake is van een begeleid natuurlijke situatie en spoor B terreinen waar sprake is van een halfnatuurlijke situatie. Dit komt erop neer dat in de A terreinen de beheerder terughoudender zal zijn met ingrijpen ten opzichte van de B terreinen. In spoor A terreinen kan het ingrijpen uitgesteld worden tot het moment waarop sprake is van beginnende welzijnsproblemen. Dit vergroot de mogelijkheden om tot een 'natuurlijke selectie' te komen. In de zogenaamde B terreinen wordt de omvang van de populatie, indien dat noodzakelijk is, jaarlijks aangepast. Dit dient voor de winter te gebeuren, dus voordat er welzijnsproblemen optreden.

Globaal lezend lijken de beide organisaties redelijk op één lijn te zitten. Het discussiepunt is in hoeverre de leefwijze van reeën wordt beïnvloed door barrières en belemmeringen die het gevolg zijn van menselijke invloeden. Bij de mening of stelling dat dit voor reeën niet geldt, is een beleid te verwachten dat

Net zoals andere zoogdieren kennen reeën dichtheidsafhankelijke effecten. Stijgende dichtheden hebben effect op het voortplantingssucces van geiten, het aantal gezette kalveren, de overlevingskansen van kalveren, het aantal kalveren bij smalreeën en het gewicht van kalveren en de volwassen dieren. Populaties die zich op het niveau van de draagkracht bevinden worden ook sterker beïnvloed door het aanbod en de kwaliteit van voedselbronnen en klimatologische omstandigheden.

Uit onderzoek is gebleken dat door een verlaging van de populatiegrootte (afschot groter dan de aanwas) de gemiddelde gewichten, de aanwas en de overlevingskansen van kalveren stegen. Uit een ander onderzoek bleek dat door een verlaging van de populatiegrootte er niets veranderde. Weer een ander onderzoek toonde aan dat in een landbouwlandschap de overlevingskansen van kalveren veel beter waren dan in een armer geschat bosgebied. Gekeken naar de gewichten dan waren die in het bosgebied beter dan in het landbouwlandschap. De verklaring voor dit fenomeen was dat jaarrond gezien het voedselaanbod in het bosgebied evenwichtiger was.

Foto: J. Hendriks

Kunnen we de voorjaarsstand door afschot beïnvloeden?

Op papier is dit een makkelijk rekensommetje. Je schiet een aantal jaren meer dan de aanwas en klaar is Kees. In situaties dat aantallen dichtheidsafhankelijk zijn bepaald, zullen door het verhoogde afschot de gewichten stijgen maar hierdoor ook de aanwas. De populatie wordt in de pioniersfase gebracht en gaat hierdoor de aanwas maximaliseren. Het op een lager niveau houden van de populatie vraagt om een permanente ingreep en een hoge afschotinspanning. Enkele jaren een afschot lager dan de aanwas betekent weer een stand op het niveau van de draagkracht.

Aantallen in relatie tot aantallen op het niveau van de draagkracht

Zowel het tellen, het berekenen van de aanwas en draagkrachtbepaling om een doelstand te berekenen is zonde van de tijd als we ervoor kiezen reeën te beheren op het niveau van de draagkracht. Elke leefsituatie

levert het maximale aantal reeën wat hier kan leven, waarom zouden we dan nog tellen. Het tellen kan zijn rechtvaardiging nog vinden om een langjarige trend weer te kunnen geven. Voorwaarde is dat de methode gestandaardiseerd wordt uitgevoerd.

Afsluiting

Het voorkomen van grote welzijns- en gezondheidsproblemen is thans en in de toekomst de belangrijkste reden jaarlijks een x-aantal reeën te schieten. De discussie is in welke mate dit moet gebeuren om dit doel te bereiken, bijvoorbeeld slechts curatief, preventief door een afschot kleiner dan de aanwas of preventief door een afschot hoger dan de aanwas. Daarnaast zal de noodzaak sterk worden bepaald in welk landschap reeën leven. De noodzaak lijkt hoger in een versnipperd cultuurlandschap dan in een groot natuurlandschap waar ook nog oorspronkelijke concurrenten voorkomen. Dit is in principe al een mix die we in Nederland kennen.

Foto: B. Buitenhuis

Zoals weergeven kunnen de effecten van de hoogte van afschot zeer divers zijn, omdat afschot niet per definitie betekent hogere gewichten, betere conditie en betere overlevingskansen.

Ook de getalsmatige benadering zoals we die nu kennen vanuit de reeënbeheerplannen kent zo zijn beperkingen omdat de getelde aantallen, de berekende aanwas en draagkracht berekeningen variëren in betrouwbaarheid. Het zijn veelal grootheden die wel op papier worden gezet, maar niet sturend zijn in het daadwerkelijke beheer. Vele zaken blijven hierdoor ongrijpbaar.

De toekomst

Zoals eerder vermeld vraagt de Flora en Faunawet om een effectiviteitsbeoordeling van de maatregelen in relatie tot de gestelde doelen. Ook de Vereniging Het Reewild is een discussie gestart om te komen tot een reeënbeheer wat voldoet aan de navolgende randvoorwaarden:

- Het moet in het verlengde liggen van hun visie en doelstelling
- Biologisch en ecologisch correct
- Aansluiten op de Flora- en Faunawet
- Uitvoerbaar zijn door reeënbeheerders
- Transparant, helder en voor één uitleg vatbaar
- Controleerbaar.

Een eerste stap om meer inzicht te krijgen in het reeënbeheer in Nederland is een uniforme registratie van gegevens. Te beginnen met de gegevens van dode reeën. Deze zijn betrouwbaar. Populatiegegevens zijn minder betrouwbaar maar wel relevant om de trends vast te leggen en na een aantal jaar te kunnen beoordelen. Dit ook in de gebieden waar terreineigenaren een extensief reeënbeheer nastreven of gaan nastreven. De beeldvorming over de aanwas kan het best na de eerste postnatale sterfte worden uitgevoerd, door de geit : kalf verhouding in september en in april te scoren. In een laatste stap kunnen deze getallen wordt gerelateerd worden aan de biotoop. Daar waar afwijkende zaken optreden kan in worden gezoomd door middel van onderzoek. Alleen op deze wijze wordt inzicht verkregen in wat er daadwerkelijk gebeurt. De bewijsvoering voor het toekomstige beheer.

Het ree in de krant

Van diverse lezers hebben we het afgelopen jaar diverse krantenberichten ontvangen. Van de meest opvallende vindt u hier een weergave.

Woeste reebok verwondt hardloper

In Groningen verwondde een reebok een joggende student. "Ineens stond de bok voor me op een zandpad. Meestal gaan ze er direct vandoor, maar dit dier bleef staan. Ik kon tot op een meter afstand komen. Ik bukte en stak mijn hand uit. Tot mijn stomme verbazing begon het dier te grommen, het krabde als een woeste stier met zijn voorpoten in het zand en sprong met zijn scherpe gewei in mijn richting". Het waren net twee scherpe speren op zijn hoofd.

Met zijn handen probeerde hij de bok van zich af te houden. Hij liep hierdoor een diepe wond aan zijn hand op. Het lukte hem het ree tegen de grond te werken. Met zijn mobieltje wist hij zijn vader te bellen. Samen bonden ze de reebok vast. Bevriende jagers hebben de tweejarige bok naar het natuurgebiedje Ermerzand gebracht en losgelaten. Kalm liep de bok zijn vrijheid tegemoet, na eerst één van de jagers een flinke stoot te hebben gegeven. Onze student die zich in het ziekenhuis moest laten behandelen, vermoedt dat het dier zo agressief was door de hormonen van de bronsttijd. Het voorval vond in de tweede helft van juli plaats.

Hond moet aan de lijn op de Heuvelrug

Staatsbosbeheer gaat op de Utrechtse Heuvelrug bekeuringen uitdelen aan hondenbezitters die hun hond los laten lopen. In ruil daarvoor worden er meer gebieden aangewezen waar de hond wel vrij rond mag rennen.

Tot nu toe waren boswachters zeer soepel tegen hondenbezitters die het aanlijngedob overtraden. De interne discussie daarover laaide op, toen enige tijd geleden bij Leersum twintig reeën door honden de dood in werden gejaagd. De reeën werden of doodgebeten, of vluchten de weg op, waar zij door auto's werden aangereden.

De dood van een zes weken oud reekalf, deze bezweek als gevolg van een beet van een labrador, maakte een definitief einde aan het gedogen. Boswachter Jan de Groot: "Officieel moeten de honden in onze gebieden aan de lijn. Het beleid was echter, dat loslopen werd gedoogd als honden dichtbij hun baas bleven. Om de onduidelijkheid wat nu wel en wat niet is toegestaan uit de wereld te helpen, willen we strenger gaan optreden. Daarnaast willen we gebieden aanwijzen waar de honden wel los mogen".

Ook bij collega terreinbeheerders wordt er zo over gedacht. Strenger optreden waar een aanlijngedob geldt, maar wel voldoende alternatieven in de vorm van aangewezen losloop gebieden.

Voor koeien gevaarlijke parasiet duikt op in Drents-Friese Wold

Naast de ziekte van Lyme blijken teken ook een dodelijke parasiet over te kunnen dragen op rundvee. De parasiet, die tot nu toe zelden opdook in Nederland, is bij zes koeien in het Drentse Diever aangetroffen. Dat zei dierenarts J. Glas uit die plaats maandag.

De parasiet, *Babesia divergens* (eencellige) genaamd, is dodelijk voor runderen. Het veekrijgt na besmetting acuut hoge koorts en bloedarmoede. Hierdoor produceren de dieren rode urine en sterven niet veel later.

Reeën

Volgens Glas, die de ziekte in Diever constateerde, kan de parasiet de komende tijd een groot probleem worden. "Bij mijn weten kwam de parasiet vroeger alleen in enkele duingebieden voor. Nu hij ook in de Drentse bosgebieden is opgedoken, kunnen reeën de ziekte snel overdragen. Bovendien besmetten de koeien op hun beurt weer de teken."

Maatregelen

Glas pleit ervoor boeren toestemming te geven om de bosjes rond de weilanden te kappen, om verdere besmetting te voorkomen. Het ministerie van LNV treft volgens een woordvoerder voorlopig geen extra maatregelen. Wel zegt het ministerie de ontwikkelingen op de voet te volgen.

Noodvoorraden vaccin

Landbouwwerkganisatie LTO zegt dat de ziekte die de parasiet overbrengt in ons land slechts sporadisch voorkomt. Als er problemen zijn, is dat alleen in de buurt van natuurgebieden. Dat er geen noodvoorraden met een vaccin zijn, ziet LTO niet als een probleem.

In Frankrijk is er een medicijn tegen de dodelijke parasiet op de markt. Omdat *Babesia divergens* tot nu toe vrijwel nooit voorkwam, is het middel in Nederland niet geregistreerd en daardoor ook niet verkrijgbaar.

Voor LTO Nederland is de uitbraak in Drenthe geen reden tot paniek. Woordvoerder Jack Luiten: „De ziekte komt al tientallen jaren voor, ook in het noorden en oosten. Elk jaar

Foto: J. Hendriks

Foto: J. Huttinga

gaan er zo'n twintig koeien aan dood. Het zijn incidenten." Al kan de toelating van een geschikt medicijn nooit kwaad, vindt ook Luiten. „Het is geen halszaak, maar je redt wel het leven van enkele tientallen dieren.”

Naar aanleiding van dit bericht kwam prof. Dr. F. Jongejan, hoogleraar tropische diergeneeskunde aan de Universiteiten van Utrecht en Pretoria met het volgende advies in de krant. Je kunt bijvoorbeeld reeën, die gewilde gastheren voor teken zijn, behandelen. In Afrika gebruiken ze schurkpalen die automatisch gif op de dieren spuiten als ze ertegen schuren en dat werkt.

Recreant jaagt ree de wijk in

De toenemende recreatiedruk verstoort de reeënpopulatie in de bossen rond Breda. Gevolg is dat reeën de laatste tijd steeds vaker opduiken in Bredase woonwijken. De afgelopen maand zijn onder meer reeën gesignaleerd in de wijken Heuvel, Doornbos en op bedrijventerrein de Krogten. Volgens Boswachter D. Elings van Staatsbosbeheer is de 'invasie' van reeën in de door mensen bewoonde wereld geen gevolg van overpopulatie bij de reeën.

Hij denkt dat de toename van het aantal recreanten er met name in het Mastbos voor

zorgt dat de reeënpopulatie vaker verstoord wordt. Ook zorgen loslopende honden ervoor dat reeën worden opgeschrikt en in paniek de wijk in vluchten.

Daarnaast gaan jonge reebokken op een bepaald moment op zoek naar een eigen territorium. Dat steeds meer natuurlijke gebieden tegenwoordig aan elkaar gekoppeld worden pakt voordelig voor de reeën uit.

Onneembare drempel

'Maar het nadeel van Breda is dat de stad helemaal is ingesloten', zegt Eilings, doelend op de drukke snelwegen die de stand omringen. 'Neem nou het bouwproject van de A16 en de HSL. Dat is voor een ree een onneembare drempel!

Het afketsen van het ecodeuct dat oorspronkelijk over de A16 gepland was, werkt in het nadeel van de reeën, zegt Eilings: 'Die dieren krijg je wel over een brug, maar niet onder een tunnel!'

Wel gaat het volgens Eilings op zich goed met de reeën in het Bredase Mastbos. Het bos telt een populatie van naar schatting veertig reeën.

Paul Schneider en de A16

Ook Paul liet diverse keren van zich horen, hij haalde zelfs de Telegraaf. De eerste actie van

hem in samenwerking met de West-Brabantse Vogelwerkgroep was gericht tegen de glazen geluidsschermen langs de nieuwe A16. Deze schermen vormden een dodelijke barrière voor vogels. In twee maanden tijd vlogen 120 vogels zich te pletter tegen de glazenwand. Soorten zoals een groene specht, patrijzen, fazanten, houtduiven, eenden, sperwers, merels, een boomvalk en een waterhoen werden gevonden.

Inmiddels heeft Rijkswaterstaat door alle publiciteit over dode vogels in gezien dat hier een ernstige fout is gemaakt. Inmiddels zijn op de glazen panelen strepen aangebracht.

Een andere actie waar Paul mee bezig is, is het realiseren van een voor reeën functionerende onder- of overgang over de A16. In eerste instantie was hier een ecodeuct gepland, naderhand afgewaardeerd tot een buis voor reeën. Hopelijk weet Paul met zijn vastberadenheid Rijkswaterstaat te overtuigen van een voorziening waar de fauna daadwerkelijk iets aan heeft.

Bijzondere waarnemingen

De 'wonderlijke' geit van Piet Bovee

Piet Bovee van de WBE Meerlose Baan werd eind april 2003 gebeld. Er lag een dood ree in een perceel rozen. Het bleek al snel dat het een dragende geit was en het had bloed staan braken. Wat verder opviel was dat de geit erg mager was, maar wel een opvallende dikke buik had. Thuis heb ik de geit ontweid en tot mijn grote verbazing kwamen er vier 'volgroeide' kalveren uit. Het geboorte-proces was echter nog niet begonnen, omdat de vruchtvlieszen nog volledig intact waren. Verder onderzoek toonde aan dat de longen niet gezond waren; vol abcessen en bloedingen. Mijn conclusie was, dat longbloeding de doodsoorzaak moest zijn.

Onze reewild-coördinator heeft foto's gemaakt van de geit, embryo's, schedel en kaken, want ook hij vond het een zeer bijzonder geval. Neem bijvoorbeeld het gebit. Heel afwijkend, misschien door tandontsteking aan de rechter bovenkaak. Dit zou kunnen leiden tot scheve afslijting van de onderkaak (rechts beduidend minder dan links).

Opmerkelijk was ook de schedel. Bij nader onderzoek bleek, dat we te maken hadden met

ook mede door de tandontsteking bleek niet meer mogelijk, vandaar die ongelijk afgesleten kaken.

En toen ik dit alles zag en overdacht, ging bij mij plots een licht branden.

In augustus 1999 was daar vlak in de buurt een geit aangereden door een auto. Er liep ook een kalf bij. Een gealarmeerde reewild-jager zag de geit met haar kalf tegen de bosrand liggen. Volkomen 'dizzie'! De kop van de geit was behoorlijk gehavend, maar verder zag hij er niets bijzonders aan. Wat moet je in zo'n geval? Dat je niet te overhaast moet handelen, bleek even later. De geit stond op en verdween langzaam met kalf de dekking in.

Alle betrokkenen hebben het sterke vermoeden, dat de geit met 4 embryo's en scheve kaken, dezelfde geit is die 2 jaar eerder een auto-ongeluk overleefde.

Muntjak

In Nr 41 van Capreolus meldde Rini Smits een doodgereden muntjak uit de Provincie Noord Brabant. Via de heer Thissen kregen

Foto: de heer Thissen

Bij deze nogmaals het verzoek waarnemingen, afschot of verkeerslachtoffers te melden bij het secretariaat van de Vereniging Het Reewild.

Bok met pendelstang

Bert Buitenhuis schoot op 25 juli jl. een reebok met een pendelstang. De rozenstok was vanaf de hoofdnaad tot aan de oogkas rondom afgebroken. De wond zweerde. Aan het gedrag van de bok kon je niet aflezen dat deze last had van de breuk.

Foto: B. Buitenhuis

Overbijter

Via Hans Hoek kregen we bijgaande foto toegestuurd. Een knobokje met een te korte onderkaak. Onduidelijk is of de minimale ontwikkeling van dit jaarling hiermee te maken had.

Foto: J. Huttinga

een 'knopgeit'. Ik had dat nog nooit eerder gezien en dus besloot ik de kop af te koken. Een dertigtal keelhorzels had het neusgedeelte volledig weggevreten. Verder vertoonde de schedel in ernstige mate botontkalking. De geit bleek ook een aanrijding te hebben overleefd. De oogkas en ook de bovenkaak bleken gebroken te zijn geweest. Normaal herkauwen

we afgelopen zomer een melding van een doodgereden muntjak ten oosten van Maria Hoop, gelegen ten noord oosten van Sittard in de Provincie Limburg. Het betrof een bok met een beginnend bastgewei. Afgelopen weekeinde hoorde ik dat er in de buurt van Hamont (Belgie) ten westen van Weert een muntjak is geschoten.

Bokkalf

Door M. van der Belt

's Middags staat er een lekker winterzonnetje. Ik heb afgesproken met pa dat ik hem ophaal om nogmaals in de polder te gaan kijken. Vanuit de auto zien we al drie reeën aan de noordkant op een weiland staan. Aan de zuidkant van de weg verschuilen we ons in de rand van de griend. Er is wel wat tegenlicht, maar dit zal geen grote problemen geven met fotograferen.

In mijn rechterooghoek zie ik iets achter de boom gaan. Ik hou het in de gaten en het blijken de drie reeën te zijn die eerder aan de noordkant stonden. Ze steken de weg over en komen dichtbij in beeld. De geit zekert constant, ze krijgt verwaaiing van ons maar ze weet niet waar het vandaan komt. 'Niet bewegen!' sist pa. Voorzichtig lopen ze verder. Dan stoot pa mij aan, daar! Er stapt een ree uit de dekking van de griend, en nog een, en nog een, nee twee! In totaal staan er nu 8 reeën op het veldje. Door het tegenlicht stel ik mijn camera in op 2 stops overbelichting, op deze manier komen de kleuren van de reeën toch over op de dia's, en maak drie platen. Steeds verder lopen ze naar achter en verdwijnen achter de bomen. Het veldje is weer leeg. Mijn rolletje is bijna vol. Om

Foto: M. van der Belt

het wild niet te verjagen door het automatisch terugspoelen na het maken van de laatste foto, doe ik dat uit voorzorg nu handmatig en steek er een nieuwe rol in. Dan gebeurt het. Ik stoot pa aan. 'Vlak naast je staat een ree!' sis ik in zijn oor. Heel voorzichtig knikt hij een keer. De afstand bedraagt maar een meter of drie. Heel even blijft het ree staan en huft dan rustig door de rand van de griend verder, gevolgd door

nog een ree. Tien meter voor ons staat de eerste, een bokkalf, ineens onder een laag boompje aan de rand van het veld. Ik durf me niet te bewegen. Net zo snel als het kalf aan de rand stond draait hij zich ook weer om en verdwijnt in de dekking. 'Die camera van je schouder af' fluistert pa, 'Hij komt nog wel terug' Tien minuten gaan voorbij zonder dat er iets gebeurt. Het wordt nu ook al aardig schemerig en we besluiten op te stappen. 'Ik denk dat we te ver in de hoek stonden' zegt pa, anders hadden ze vast door gekomen en in de hoek uitgetreden. 'Er loopt daar wel een wissel zo te zien' reageer ik, 'jammer dat hij niet terug is gekomen, maar volgende keer beter.' Dat ik daar niet lang op hoefde te wachten kon ik toen niet weten.

De volgende dag ligt de sneeuw nog steeds als een witte deken over de polders van de Biesbosch. Er staan al 2 reeën op het veldje waar ik gisteren ook ben geweest. Langs de weg loopt een echtpaar in de richting van het veldje. Als ik de auto heb omgedraaid en geparkeerd, zie ik het echtpaar nergens meer. Ik kijk alle kanten op maar ze zijn echt in geen velden of wegen meer te bekennen. Als ik in de richting van het veldje loop bekruipt mij een onaangenaam gevoel..... Ze zullen toch niet.....? En jawel hoor als ik het veldje kan overzien loopt het echtpaar al halverwege langs de rand van de griend. Licht geïrriteerd ga ik toch maar aan de rand van het veld in

Foto: M. van der Belt

de griend staan. Misschien komen die reeën over een half uurtje toch nog terug houd ik mezelf voor. Ik blijf vandaag verder uit de hoek voor het geval dat de twee kalveren weer langs komen. Er staat een zwakke wind uit het zuiden en dat is op deze plek gunstig. Meerdere malen speur ik met de kijker de omgeving af, maar er zijn geen reeën te zien. Als ik de sluitertijd van de camera controleer, sta ik er toch weer versteld van dat je nog zo veel extra licht hebt met die sneeuw. Daarachter in de griend zie ik iets staan. Tussen de wilgen staat een ree! Zou het dat bokkalf zijn van gisteren? Op zijn gemakje komt hij mijn kant uit lopen. Als hij dichterbij komt blijkt dat hij het inderdaad is. Op de plek waar ik hem net het eerst zag staat nu nog een ree, een geitkalf, zijn zuster? Ondertussen heb ik mijn camera op manuele focus gezet, omdat ik geen problemen wil krijgen met het feit dat het autofocusysteem scherp gaat stellen op takken die tussen mij en het bokkalf zitten. Ik zet het fotogeweer tegen mijn schouder, kijk door de zoeker, draai aan de scherpstelring en druk af. Hij komt nog steeds mijn kant op. Nogmaals stel

ik scherp en druk af. Vijf meter voor mij staat hij stil en kijkt mijn kant op. Niet bewegen nu is het devies. Nieuwsgierig kijkt hij me aan. Kennelijk ziet hij niets verontrustend, gaat rechtsaf achter een boom langs en komt in de hoek het veldje op. Had pa toch gelijk gister, gaat het door mijn gedachten. Hier en daar nuttigt hij wat gras dat nog tussen de sneeuw uit komt. Het geitkalf is ook dichterbij gekomen. Van haar maak ik ook een paar opnamen. Ineens werpt het bokje zijn kop op en kijkt me aan. Hij blijft zo een seconde staan, lang genoeg om nog tweemaal af te drukken. Hij draait om en springt met twee sierlijke sprongen terug de griend in maar voelt zich duidelijk zichtbaar toch veilig. Het geitkalf is geschrokken van de actie van het bokje en is verder de griend in gegaan. Het bokkalf loopt rustig door de griend, schuin langs mij heen. Als hij achter een boom staat hoor ik hem de koude winterlucht opsnuiven... krijgt hij verwaaing van mij? Maar hij komt achter de boom vandaan en staat nu recht achter me. Ik sta erg moeilijk maar kan toch nog een paar opnamen maken. Zo nu en dan kijkt hij naar me. Het rolletje is bijna vol, en

ik laat rustig mijn fotogeweer zakken. Het bokje kijkt mij nu recht aan. Om hem niet te erg te laten schrikken beweeg ik even met mijn hand. Hij huft met kleine sprongetjes door de griend weg. Op de plek waar ik hem voor het eerst zag staan stopt hij en kijkt nog eens om.

Ik vind het welletjes geweest voor vandaag. Het is een heerlijke middag geweest, en 's avonds op de bank bij de warme kachel droom ik regelmatig weg naar de polder en het bokkalf.

Natuurlijk ruimte voor groen

Eelerwoude adviseert en ondersteunt eigenaren, beheerders en bestuurders in het landelijk- en stedelijk gebied bij het ontwikkelen, inrichten en beheren van een duurzame leefomgeving.

Onze ingenieurs en rentmeesters leveren maatwerk en geven groen natuurlijk de ruimte.

Zo leveren wij een bijdrage aan een mooi en leefbaar Nederland.

Mossendamsdwarsweg 3, 7472 DB Goor   Venekoterweg 56, 8431 HH Oosterwolde (FR)
Telefoon: (0547) 26 35 15   Telefoon: (0516) 52 30 62

www.eelerwoude.nl

Hoge dichtheid, een gering afschot en kapitale bokken

Door G.J. Spek

Recent vond ik in mijn archief twee artikelen (nr. 24 / 1993 en nr. 15 / 2002) uit de Wild und Hund. Geschreven door twee verschillende auteurs met een beschrijving van twee afzonderlijke gebieden met een aantal opmerkelijke overeenkomsten. Het ene gebied in Schotland in de buurt van Perth, het andere in Zuid Zweden. De overeenkomst tussen beide gebieden is dat het om half open landschappen gaat met in het open gedeelte agrarisch grondgebruik. De landbouwgedeelte zijn zeer structuur rijk door in liggende bosjes en heggen.

Het Schotse gebied

Het gevarieerde leefgebied levert een dichtheid op van 10 bokken per 100 ha. Het afschot bedraagt hier 2 bokken per 100 ha per jaar. De eigenaar beheert het landgoed enkel en alleen voor de kleinwildjacht. De reeën zijn bijzaak. De paar bokken worden alleen in de tweede en derde week van mei geschoten. Sommige bokken halen hier gewegewichten van meer dan 600 gram. Over het afschot van vrouwelijke reeën wordt niets gemeld.

Het Zweedse gebied

Het gebied ligt in Schonen. Het landgoed is circa 700 ha groot. De dichtheid van de voorjaarsstand werd geschat op circa 200 reeën. Het jaarlijkse bokkenafschot bedroeg 2 tot 5 bokken op het gehele landgoed. Vrouwelijke reeën werden niet geschoten. Dit kon volgens de auteur bij een dichtheid van circa 30 reeën per 100 ha. natuurlijk niet goed gaan. Inmiddels 10 jaar later wordt het gebied nog steeds op dezelfde wijze beheerd. De gewichten zijn hetzelfde gebleven en de bokken dragen nog steeds kapitale geweien. Bokken wegen ontweid tussen de 20 en de 28 kg, hiervan zijn de meeste ook nog net na de bronst geschoten. Door het geringe afschot stierven de meeste bokken een natuurlijke dood. Het zwaarste gewei van een geschoten bok had een gewicht van 760 gram. Uit documentatie bleek dat deze kapitale bokken hier ook honderd jaar geleden voorkwamen. Door de interesse van de auteur en de jacht-

opzichter zijn ze intensief gaan inventariseren. Hierdoor konden ze uiteindelijk vrijwel alle bokken individueel herkennen. Dit kon vanwege het overzichtelijke karakter van het landschap. Op basis van hun intensieve monitoren konden ze vast stellen dat alle territoriumhouders geweldig plaatstrouwen waren. Ook al kwam er een beter territorium vrij, geen enkele buurbok verliet hierdoor zijn eigen plek. Door de individuele herkenning en de plaatstrouwe leefwijze kenden ze ook vrij goed de leeftijd van de individuele bokken.

Het terrein

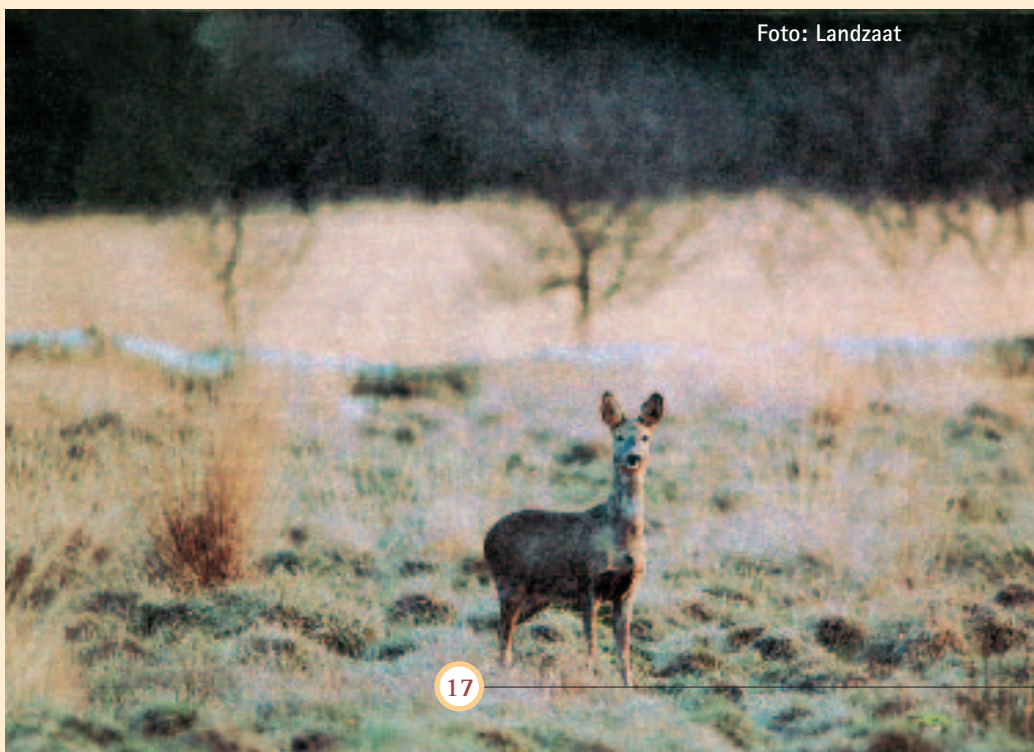
Het gebied van 700 ha bestaat voor 150 ha uit bos, dat vrij geconcentreerd in het midden van het landgoed is gelegen. Het meer open gedeelte is gelaardeerd met kleine bosjes, heggen en akkers in de braaklegging. Hierdoor vinden de reeën hier volop voedsel, dekking en rust. 's Winters leven de meeste reeën in het bos. Ondanks de extreem hoge dichtheid maakte het bos geen uitgevreten indruk. Het tegenovergestelde bleek waar, zonder raster verjongde zich es, beuk, esdoorn en iep. Vrijwel allemaal aantrekkelijke voedselplanten. Vraat en veegsporen zijn natuurlijke wel aanwezig, maar nergens in een mate dat het schadelijk was.

In de gebieden rondom het landgoed bleek dat er een relatie is tussen de verhouding landbouw en bos. Hoe hoger het aandeel bos des te kleiner de bokken.

De verklaring

De verklaring voor de grote verschijningsvorm en de kapitale geweien zit hem in de bodem in combinatie met een mild zeeklimaat. Het Zweedse gebied is gelegen in een eindmorenen landschap, met een bodem die rijk is aan mineralen en vooral kalk. De vegetatie is navenant gevarieerd. Voor het Schotse gebied ontbrak deze uitgebreide informatie, maar aangenomen mag worden dat ook hier de ondergrond uit een zeer mineralen rijke en kalkhoudende bodem bestaat. Ook in de draagkracht bepaling van Van Haaften is de Ph een belangrijk onderscheidende kwaliteitsfactor. Dit wordt hier nogmaals bevestigd. De oppervlakte landbouw in combinatie met veel landschapselementen zorgt voor een optimaal reeënbiotoop waar hoge tot zeer hoge dichtheden mogelijk zijn. Vanwege het uiterst geringe afschot mag worden geconcludeerd dat reeën hier een stabiel evenwicht bereiken met deze leefomstandigheden. Het overschrijden van de draagkracht treedt niet op. Uit de algemene informatie is niet te

Foto: Landzaat

achterhalen hoe de reeën hun dichtheid stabiliseren. Een optie zou kunnen zijn dat reeën in dit soort biotopen dit wel door migratie doen.

Joop Poutsma kwam tijdens de bestuursdag over beheermethoden met vergelijkend cijfer materiaal uit het Groningse kleigebied. Deze reeën sprongen er voor wat betreft gewichten, conditie en groei met kop en schouders uit boven de reegegevens uit andere gebieden uit Nederland. Hebben we hier een vergelijkbare situatie?

Afsluiting

De combinatie tellingen, geit : kalf verhouding in september en de gewichten van geschoten reeën zouden hier voldoende informatie opleveren om te kunnen concluderen dat het

hier met het welzijn van de reeën wel goed zit. Een vraag die niet beantwoord wordt is,

waar blijft het surplus aan reeën als gevolg van de jaarlijkse aanwas?

100 jaar KNJV

Door Hans Hoek

Op 29 september vierde de KNJV haar 100 jarig bestaan in de Grote Kerk te Naarden.

Gelukkig is de Vereniging 'Het Reewild' een vereniging die gerund wordt door vrijwilligers en krijg je zelf als jongste bestuurslid daardoor nog wel eens de kans om op dergelijke feestelijkheden de Vereniging te vertegenwoordigen.

Het eeuwfeest was vanuit de KNJV bedoeld om met de actiefste vrijwilligers eens gezellig

bijeen te zijn, zonder zware discussie over de Flora- Et Faunawet, politieke beslomeringen of juridisch getouwtrek. Ik mag zeggen dat de KNJV daar prima in is geslaagd. Het was werkelijk een feest van herkenning. Het was fijn om al die actievelingen vanuit de diverse organisaties weer eens te ontmoeten.

Mensen waarmee je 20 jaar geleden in een bestuur gezeten hebt en jagers met wie je via-via gezamenlijke vrienden blijkt te hebben. En collega's van Het Reewild, wiens naam je

vaak tegenkomt, maar nog nooit ontmoet hebt en ga zo maar door.

Maar toch werd er ook nu weer ingegaan op de Flora- Et Faunawet. De Minister, die door de uitgestelde Algemene Beschouwingen tot zijn spijt verstek moest laten gaan, werd prima vertegenwoordigd door zijn Directeur-Generaal. In de rede van de Minister wees hij op de verantwoordelijkheid van de jager/ beheerder om zijn verhaal en bedoelingen goed uit te blijven leggen aan de Nederlandse bevolking en om te blijven zorgen voor voldoende draagvlak. Uiteraard nam de KNJV de uitdaging aan om haar eigen verantwoordelijkheid te blijven nemen. De Minister zal het kader scheppen om de uitvoering mogelijk te maken. De invulling van zijn goede bedoelingen wachten we nog maar even af.

Zowel de KNJV als onze eigen vereniging heeft te kampen met een teruglopend aantal vrijwilligers. Zo'n jubileumviering en het enthousiasme wat daar uit spreekt geeft gelukkig ook weer aan dat onze verenigingen gedreven mensen toch weer aan zich weten te binden. Vrijwilligers die willen blijven werken voor de goede zaak. De aandacht en zorg ligt niet alleen bij het bestuur, maar is een zaak van allen.

Foto: A. van Ommeren

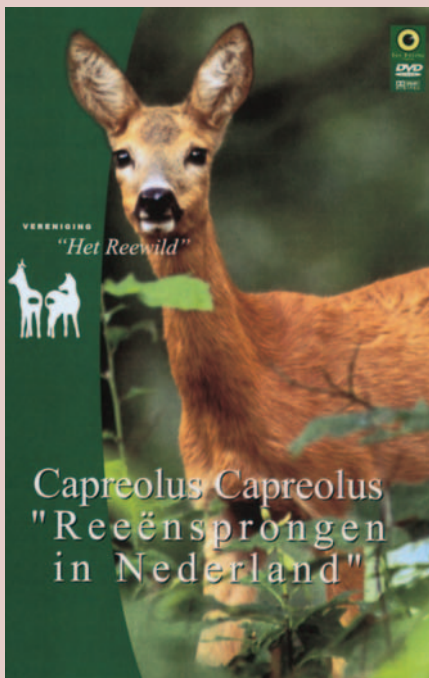
'Reeënsprongen in Nederland' nu op DVD

Voor de leden die de Game Fair of de website www.reewild.nl bezocht hebben, is het geen nieuws. Maar onze video is sinds enige tijd ook als DVD leverbaar.

Deze film, gemaakt door de bekende natuurfilmer Luc Enting, toont in prachtige beelden de levensomstandigheden en levenscyclus van het ree. De film toont de spanning tussen natuur enerzijds en uitdijende bevolking, economie en toerisme anderzijds. Een zoektocht naar balans wordt in unieke beelden helder neergezet. De film zal zowel de sympathie voor dit dier verder doen toenemen, als ook de kennis erover vergroten en verdiepen. Vereniging Het Reewild meent dat bescherming van de fauna, het creëren van een – in ons overvolle land – toch optimale leefsituatie slechts dan gerealiseerd kan worden, indien velen daar een bijdrage aan leveren. Deze film zal daar een rol inspelen.

Bestellen

U kunt de DVD bestellen via de webwinkel www.reewild.nl of via de hiernaast geplaatste strook. De kosten bedragen € 19,00 inclusief verzendkosten.

Ondergetekende bestelt hierbij ... exemplaren van de DVD
Capreolus Capreolus
'Reeënsprongen in Nederland'

Naam :	<input type="text"/>
Adres :	<input type="text"/>
Postcode :	<input type="text"/>
Plaats :	<input type="text"/>
Datum :	<input type="text"/>
Handtekening :	<input type="text"/>

Deze strook zenden naar: Ver. 't Reewild,
p/a Cunerauweg 424, 3911 RW RHENEN

'Waar reeën leven'

In samenwerking met Joop Poutsma heeft de vereniging zijn boekje Reeën 1 in een nieuwe vorm en met een nieuwe titel 'Waar reeën leven' uitgegeven.

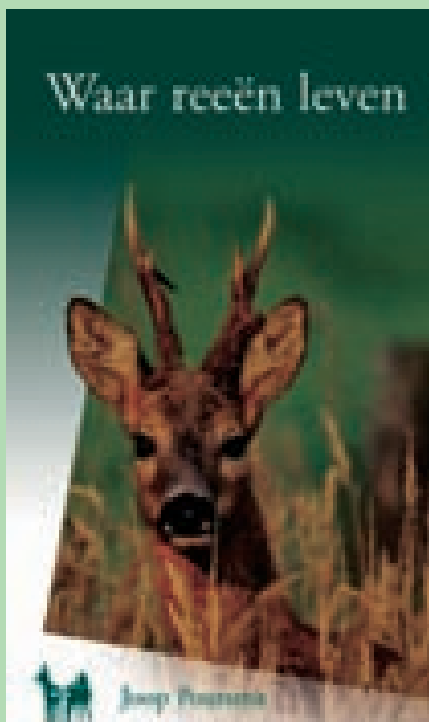
Kort nadat Joop de laatste mutaties door had gegeven, stierf hij op 20 juni aan een hartstilstand. Hij heeft het definitieve product helaas niet meer kunnen aanschouwen.

Het is een fullcolor uitgave geworden gelardeerd met unieke foto's gemaakt door Joop zelf en vanzelfsprekend bij Joop, inhoudelijk van hoog gehalte.

Het boekje wil helpen enig inzicht te krijgen in het ingewikkelde levensmechanisme en de vindingrijkheid van reeën om in de steeds veranderende landschappen te overleven.

Bestellen

U kunt het boekje bestellen via de webwinkel www.reewild.nl of via de hiernaast geplaatste strook. De kosten bedragen € 11,00 inclusief verzendkosten.

Ondergetekende bestelt hierbij ... exemplaren van het boek
'Waar reeën leven'

Naam :	<input type="text"/>
Adres :	<input type="text"/>
Postcode :	<input type="text"/>
Plaats :	<input type="text"/>
Datum :	<input type="text"/>
Handtekening :	<input type="text"/>

Deze strook zenden naar: Ver. 't Reewild,
p/a Cunerauweg 424, 3911 RW RHENEN

Heeft u al
een Verenigingsdas?

Bestel nu!

Prijs: € 11,- per stuk,
inclusief verzendkosten.
svp Aantal en kleur
vermelden!

Jaarvergadering

Noteert u alvast de datum van
de Algemene Ledenvergadering

23 APRIL 2005

Het bestuur van de Vereniging
Het Reewild
en de redactie van Capreolus,
wensen u een gezond en
gelukkig 2005 toe.

Foto: J. Huttinga

ADV
Arfman

Cursussen

Regio West en Midden Brabant

Op zaterdag 12 februari 2005 organiseert de Vereniging Het Reewild regio West en Midden Brabant een 'Cursus Uitvoering Reeënbeheer'. De cursus duurt een hele dag en zal worden gegeven door de heer Cees van Geel, jachtopzichter van landgoed 'De Utrecht'. Plaats van de cursus Café Restaurant Bellevue te Chaam. Kosten van de cursus voor leden van de Vereniging Het Reewild, € 50,- en voor niet-leden € 80,-. Niet-leden worden dan lid van de vereniging voor de periode

van 1 jaar. Kosten zijn inclusief cursusboek, koffie/thee en de lunch. Het maximale aantal cursisten is 30. Bij overschrijving van de cursus wordt overwogen een cursus op een latere datum te organiseren. Aanmelden kan schriftelijk of per E-mail bij:
Secretariaat Regio West en Midden Brabant, Bijsters 7, 5131 NW Alphen, tel 013 5081775, E-mail: theoluijkx@zonnet.nl

Foto: J. Hendriks

Regio Limburg

In januari 2005 wordt door de Vereniging Het Reewild, regio Limburg voor de 11e maal een uitgebreide cursus Reewildbeheer georganiseerd. De cursus wordt gegeven door enige deskundige reewildjagers uit de Regio Limburg en behandelt de biologie, het beheer en bejaging van het reewild met aandacht voor ballistiek, aanspreken van reewild, bepaling van de ouderdom van het geschoten stuk, schottekens, nazoek en ontweiden. Indien mogelijk wordt ontweiden en slachten gedemonstreerd in de praktijk.

De cursusavonden worden eenmaal in de veertien dagen gehouden (te beginnen eind januari) op een locatie in Midden-Limburg in de buurt van Weert. Er worden ongeveer 8-9 cursusavonden gegeven

afgesloten door een praktijkdag waar het draagkrachtmodel van Dr. Jan van Haften in de praktijk wordt getoetst in een reewildbiotoop. De cursus wordt afgesloten met een multiple-choice test. Diegenen die de test halen worden beloond met een certificaat en insigne.

De kosten bedragen € 180,- voor leden van Het Reewild en € 210,- voor niet-leden (incl. lidmaatschap Ver. Het Reewild)

Opgave kan schriftelijk, per brief, fax of E-mail aan het secretariaat van de Regio Limburg:

H. Stassen, Tungelersdorpstraat 107, 6005 RH Tungelroy
Tel.: 0495-561549, E-mail: stassen-stoker@home.nl

Als u denkt alles van reeën af te weten dan moeten wij u teleurstellen

Een artikel van Dr. Stefan Fellingner uit *Wild und Hund* 10/1997, vertaald en bewerkt door Donald Buijtenorp

Nog altijd hebben jagers, bosbouwers en wildbeheerwetenschappers het idee alles van reeën af te weten. Ze lezen literatuur, ze doen onderzoeken en kijken naar het gedrag van de beesten. Ze weten precies hoe een ree zich gedraagt, hoe het leeft en dus ook hoe het ree dient te worden beheerd. Ontredderd moeten de meesten na een tijd bij zichzelf te raden gaan want het ree deed precies het tegenovergestelde van wat ze dachten te weten.

Niemand trekt in twijfel dat het ree het meest onderzochte wilde dier van Europa is. Maar om het daarentegen als het beste wetenschappelijk onderzochte dier te kenmerken moet worden betwijfeld. Nog steeds zijn veel van de biologische en ecologische zaken betreffende reeën onbekend. We weten het gewoon niet. Wetenschappelijke rapporten spreken elkaar telkenmale tegen. Dit is echt

niet omdat de wildbiologen, beheerders en ecologen broddelwerk afleveren maar omdat het ree, afhankelijk van zijn leefomgeving en verschillende ecologische invloeden, anders reageert en anders gedraagt dan wat wij dachten te weten.

Tellingen zeggen niets

Een markant voorbeeld van een 'tegenstrijdig' wetenschappelijk onderzoek dat de gevestigde mening over het gedrag van reeën aan het wankelen bracht is het onderzoek op het Deense schiereiland Kalö (1953). Deense wetenschappers dachten op dit schiereiland de reeënpopulatie exact te kunnen tellen. Na de tellingen ging men over tot afschot van het getelde aantal reeën. Toen men dacht daarmee klaar te zijn werden nog steeds vele verse reeën sporen op het eiland waargenomen. Met dit onderzoek is bewezen dat met tellingen slechts een gedeelte van de populatie wordt geteld. En iedereen in Europa maar denken dat je na een systematische manier van tellen in een bepaalde periode een vrij

nauwkeurig beeld krijgt van de populatieomvang. Het tegendeel is waar.

De geboorte van kalveren in de Thurgau

Midden jaren tachtig leek het dat in het noordoostelijk gelegen kanton van Zwitserland, de Thurgau, de populatie van reeën drastisch terugliep, ofschoon men al enkele jaren het afschot van reeën had teruggeschoefd. Dit gegeven nam de Zwitserse wetenschappers als uitgangspunt voor een onderzoek naar de jaarlijkse aanwas. Hoeveel reekalveren zien wij per moederdier en per geziene geit. De Thurgau ligt op een gemiddelde hoogte van 480 meter. Het klimaat is mild met een gemiddelde temperatuur door het jaar heen van 9 graden C. De gemiddelde neerslag ligt tussen 900 en 1.000 mm. Het terrein is voor 23% begroeid met bos. Het is een versnipperd gebied. Van 1986 tot 1993, in de maand september, registreerden de jagers uit de 30 jachtgebieden alle waarnemingen van de geiten en haar kalveren. Totaal registreerden zij in die periode 5.110 geiten en 4.425 kalveren. Verder werd gekeken naar de samenhang van de waarnemingen in relatie tot de verschillende jachtgebieden. Er werd gekeken naar de invloeden van het weer en de seizoenen: nat, droog, hoge of lage temperaturen, tijdperiode van sneeuwdek en de bloei van paardebloemen. Er werd gekeken naar de invloed van predatie door vossen en het valwild onder kalveren door maaien. In de acht onderzoeksjaren constateerde men een kalfdichtheid van 0,77-0,95 per geziene geit en 1,40-1,52 kalf per dragende geit. Opvallend was dat in sommige deelgebieden de kalfdichtheid heel hoog was in andere gebieden weer heel erg laag en dat dit niet in relatie gebracht kon worden met de totale reedichtheid en de levende gewichten van de geiten, want die was hetzelfde. De wetenschappers constateerden wel een relatie met de weersinvloeden. Zo was de kalveren geboorte na een droge mooie herfst, een koude en natte winter en voorjaar, beduidend lager

Foto: J. Hendriks

dan de geboorte van de kalveren na een warme droge zomer. Een echte verklaring daarvoor hebben de wetenschappers niet kunnen vinden. Het blijft onverklaarbaar dat na een mooie droge herfst de geboorte van kalveren in het jaar daarop terugliep. In warme zomers en droge herfst is de recreatiedruk (meer stress) aanzienlijk groter, maar of dat van wezenlijke invloed is geweest op de geboorte van kalveren is speculatief. Ook kon men geen relatie leggen in de teruggang van geboorten door predatie door vossen en valwild door het maaien.

De uitkomsten van dit grote onderzoek stonden lijnrecht tegenover de uitkomsten van andere onderzoeken, waarin wél een duidelijke relatie kon worden gelegd met de aanwas van kalveren en de gewichten (gezondheid, welzijn?) van de geiten, de predatie door vossen en valwild door maaien.

De onderzoekers konden niet anders concluderen dat de enorme verschillende uitkomsten van het onderzoek in relatie gebracht moest worden met de verschillende beheersgebieden van de Thurgau. Het ene is nu eenmaal totaal anders dan het andere, in biotoop, rust, ruimte en dekking.

De omvang van het onderzoek concludeerde men aan het eind was wellicht te klein. Aan 100 waarnemingen per jaar in een relatief klein jachtgebied mogen geen wetenschappelijke conclusies verbonden worden. De Zwitserse onderzoekers vinden 1.200 reewaarnemingen per jaar te weinig om er steekhoudende conclusies aan te verbinden.

Teruggang in reewild populatie door vossenpredatie?

In Noorwegen hebben de wetenschappers Ronny Aanes en Reidar Andersen de invloed van vossenpredatie onderzocht. In 1992 en 1993 hebben zij op het eiland JØA 44 reekalveren van een zender voorzien en vervolgens het leven van deze kalveren gedurende 60 dagen gemonitord. In de onderzoeksperiode stierven 22 kalveren, 21 door vossen opgegeten en 1 was verdronken. Als conclusie aan dit onderzoek hebben zij verbonden dat bij een geringe reedichtheid predatie door de vos regulerend kan werken, maar bij een hoge reedichtheid daarentegen niet. Ook in Nederland klagen jagers steen en been over de teruggang van reewild in hun jachtgebied door de predatie door vossen. 'We krijgen steeds meer vossen en daarom loopt ons

Foto: J. Hendriks

reeënbestand terug! Het is twijfelachtig of dit waar is. Laat niet onverlet dat de toename van vossen in een bepaald gebied ook van invloed zou kunnen zijn. Maar het is te boud om de vos als de enige schuldige aan te wijzen.

Reeën en bijvoeren

In Baden-Württemberg loopt nog een onder-

zoek naar de leefwijze en gedrag van reeën in een bepaald gebied. In een klein gebied in de Schwäbische Alp van 160 ha groot. (60% loofbos, 40% naalddhout en de rest beslaat akkerbouw). Er heerst een mild klimaat op de gemiddelde hoogte van 650 meter. De onderzoekers telden omgerekend 80 reeën per 100 ha en zelfs 100 reeën per 100 ha in een

Foto: Landzaat

gedeelte van het gebied dat uitsluitend uit jong bos bestaat. De tellingen laten maar weer eens zien dat in een heel klein gebied grote hoeveelheden reeën kunnen leven, dicht bij elkaar en afhankelijk van het voedselaanbod. De onderzoekers wisten 80% van het bestand op één of andere manier te merken. Er werd in het gebied afschot gepleegd (alleen kalveren en bokken) dat lager lag dan de jaarlijkse aanwas.

In de begin periode van het onderzoek werden de reeën in de winter stevig bijgevoerd. Toen ze hiermee stopten namen de aantallen binnen 2 maanden met 25% af. Een jaar later was het bestand met 35% teruggelopen en nog een jaar later zelfs met 44%. De conclusie uit dit onderzoek is dat het stoppen van het bijvoeren tot gevolg had dat een groot gedeelte van de reeën ging migreren.

Reeën trekken soms meer dan 10 kilometer

In hetzelfde gebied op de Schwäbische Alp werden 80 kalveren van een zender voorzien. 40 geit en 40 bokkalveren van eenzelfde gewicht. Door het monitoren bleek de overlevingskans van de kalveren groot te zijn.

57-93% kwam gezond de zomer door. De verhouding geit/kalf was in de herfst dan ook aanzienlijk. 1.3 tot 1.7 kalf per geit. De onderzoekers zijn daarna reeën gaan vangen en toen bleek dat het merendeel van de gevangen reeën jonge dieren waren, 49% kalveren, 13 % jaarlingen en smalreeën en 38 % volwassen dieren. Bij de eerste vangst, voor het zender aanbrengen, was de geslachtsverhouding van de dieren 1:1. Na de tweede vangst was de geslachtsverhouding teruggelopen van 1 bok op 3 geiten. In een berekeningsmodel op basis van de reewild waarnemingen zou de geslachtsverhouding 1:2,5 geit zijn geweest.

De gewichten van de reeën waren relatief hoog. 27.6 kilo levend gewicht voor een bok en 24,4 kilo voor een geit. Kalveren bereikten in de herfst een gewicht van 15,2 voor de bokkalveren en 13,4 voor de geitkalveren. Gezonde beesten dus. Door het monitoren kwam men er achter dat een jonge geit (voorzien van zender) in het voorjaar naar een op 10 kilometer ver weg gelegen gebied wandelde, daar twee kalveren ter wereld bracht om in de herfst weer op haar oude

stek terug te zijn. De zender heeft de onderzoekers verteld dat de hoogzwangere geit de tocht in één nacht heeft gemaakt.

Het onderzoek loopt nog steeds. We kunnen in de komende jaren nog interessante gegevens verwachten. Zaken die we denken te weten maar in een bepaald gebied totaal anders uitpakken.

Waardevolle informatie uit het Mekka van reeënonderzoek

Zoals de AutoRai het Mekka is voor de auto-liefhebber was in de tachtiger jaren het jarenlange onderzoek in een reeën bergbiotoop in Zuid-Tirol het Mekka voor de wildwetenschappers. In 1982 kreeg de wildbioloog Ulrich Wotschikowsky van de 'Wildbiologische Gesellschaft München' de opdracht een 10 jaar durend onderzoek te doen naar de leefwijze en het gedrag van reewild in het Zuid-Tiroler bergbiotoop Hahnebaum. Zeker 100 man was bij het onderzoek betrokken. Het gebied betrof een bergstreek op een hoogte van 1.400 tot 2.050 meter met een grootte van 330 ha. Het gehele gebied was omrasterd, geen dier kon erin en geen dier

eruit. Ze wilden eens weten of bij een hoge reeëndichtheid de mortaliteit zou toenemen en de aanwas zich zou beperken en of een lange sneeuwperiode van invloed is op de mortaliteit van een dicht reeënbestand. In negen jaar werden 113 reeën 508 maal gevangen en van een zender voorzien, zo zou men een goed inzicht krijgen in het leefgedrag van de reeën. Een dichtheid van 30-100 reeën per 100 ha komt vaker voor, maar voor een hooggebergte gebied is dat toch verrassend. Kenmerkend voor dit hoog gelegen onderzoeksgebied was de geringe aanwas. Gemiddeld was die niet groter dan 20% van de totale populatie. Dat is maar een derde van de normaal geachte aanwas. De onderzoekers weten dit aan de grote sterfte onder de kalveren. De sterfte onder de bokkalveren was nog groter dan onder die van de geitkalveren. Interessant was ook het gegeven dat de gewichten van de bokken en de geiten bijna gelijk was. Opvallend was ook dat na een sterke, door afschot gerealiseerde, uit-

dunning (tweederde) van het bestand de gewichten van de dieren niet opliepen. Of er nu meer of minder reeën in dat gebied rondliepen maakte niets uit op het lichaamsgewicht. Dit spreekt volledig de wetenschap tegen dat er een vaste relatie bestaat tussen de dichtheid van reeën in een bepaald gebied en gewichten van die reeën.

De moraal

Wat leren we van de onderzoeken en de wetenschappers. In ieder geval dat we nooit mogen generaliseren waar het reeën aangaat. Het dier is een product van zijn omgeving. De ene omgeving is nu eenmaal anders dan de andere en dat heeft kennelijk zijn invloed. Leven in onze eigen Flevopolder 60 reeën per 100 ha dan zegt dat nog niets over het welzijn in vergelijking met bijvoorbeeld delen van de Veluwe waar maar 4-8 reeën per 100 ha leven. Zo stoelt de aanname dat reeën met hoge gewichten beter af zijn dan reeën met iets mindere gewichten nergens op. Zo blijkt

ook dat bijvoeren geen enkele zin heeft, het zal geen invloed hebben op het welzijn van de dieren. In sommige gebieden stimuleert het de migratie en in weer andere gebieden maakt het helemaal niets uit. Ligt de gemiddelde aanwas van een populatie reeën in het ene gebied rond de 130 %, in een ander vlakbij gelegen gebied is de aanwas niet groter dan 40%. Elk onderzoek heeft zijn waarde en leert ons genuanceerd daarmee om te gaan, in ieder geval genuanceerd met onze soms toch ietwat vastgeroeste en obligate kennis van reeën. Het is en blijft een eigenzinnig dier, dat zich wonderwel aan iedere situatie weet aan te passen en daarop ook weet te anticiperen. We weten veel van het dier en we weten eigenlijk nog niets van het dier. Maar laten we onze reeën blijven observeren en ons steeds maar afvragen waarom die dieren zich in een bepaald gebied zich zo gedragen. Het ree is een product van zijn omgeving en daarop zullen wij het beheer van die dieren moeten aanpassen.

Foto: J. Huttinga

Staat variabel vast?

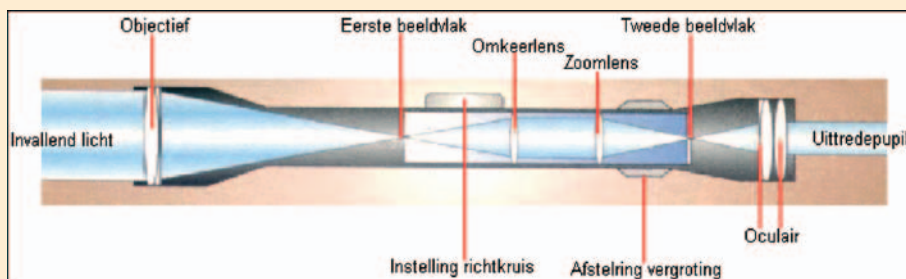
Door Jan M. Smit

Verdient een vaste verhouding de voorkeur boven een variabele? Variabel lijkt soms meer bevrediging te geven, maar ook dat is soms maar heel tijdelijk...

Vergrotingen van richtkijkers.

Wat is het verschil tussen vast en wisselend? Een vaste vergroting heeft minder onderdelen, is betrouwbaar, stevig en goedkoper.

De variabele kijkers kun je afstellen op verschillende vergrotingen, heeft meer onderdelen, kan stevig en betrouwbaar zijn, maar is (veel) duurder. Wat je kiest hangt af van de schootsafstand, van de kunde van de jager, het kaliber, en de grootte van het doel. Heb je een veld met bos, duin, bouw- en weiland, dan is een maximum vergroting van 6x bijna altijd voldoende. Wanneer je een jager vraagt wat hij met een 4-12x doet, dan is bijna altijd het antwoord: "ik laat hem op ongeveer 5x staan, dan heb ik in 95% een goed evenwicht tussen beeldveld en vergroting". Ervaren jagers komen vaak na vele variabele omzwervingen tot de conclusie dat zij met een vier tot zes keer vaste vergroting alles kunnen doen. Helaas is de trend van de betere fabrikanten om veel richtkijkers als variabel

te leveren, maar juist de meest bruikbare vergrotingen zijn ook 'in vast' te verkrijgen en dat is prettig.

In een kijker ligt het eerste beeldvlak dichterbij het objectief (voorste lens - veldlens), het tweede ligt bij het oculair (achterste lens - ooglenzen). Bij de Europese fabrikanten wordt het richtkruis bijna altijd geëtst op een glas in het eerste beeldvlak, zowel bij vast als variabel. Bij een variabele zal in dat geval het richtkruis met de verandering meegaan, wordt

duis dikker of dunner, omdat de vergrotingslenzen aan de oogkant zitten. Met andere woorden: de verhouding van het richtkruis op het wild blijft ondanks vergroting of verkleining gelijk. Dat vergemakkelijkt twee dingen: het afstandschaten (door middel van de afstand tussen de dikke draaddelen van 4 of 4A) en de zichtbaarheid in het donker. Dat is voor de

Europese jacht van belang, omdat vaak in diepe schemering of duisternis gejaagd wordt. Een dikke draad is dan nog net zichtbaar in het maanlicht, een dunnere niet. Een nadeel van het eerste beeldvlak is, dat wanneer je overdag ècht eens 12x nodig zou hebben veel van het verre (kleine) doel in de draad verdwijnt en je hebt dan een probleem bij het richten.

De Amerikanen maken meestal hun richtkruis in het tweede beeldvlak (de jacht is in de VS kort na zonsondergang voorbij), al is dat bij

Foto: J. Huttinga

Foto: G. Baay

de variabelen technisch moeilijker. De vergrotingslenzen zitten dan voor het richtkruis en het kruis vergroot of verkleint dus niet mee. Het maakt dan niet uit of de instelling 4x of 12x is, de dikte van de draden blijft gelijk. Met deze constructie zie je altijd een dun kruisje, nauwkeurig richten overdag wordt gemakkelijker. Het grote nadeel van het tweede vlak voor ons is dus, dat je al kort na zonsondergang moeite hebt om het dunne kruisje 'op te pikken'.

De vorm van het richtkruis? In 80% van de gevallen ben je uitstekend uit met nummer 4A (Swarovski), in de overige gevallen kun je kiezen voor een lichtpunt of lichtkruis, verder de nummers 1A en 2 (gedreven wild).

Crosshair is uitstekend voor exoten, plex zit een beetje tussen crosshair en 4A.

Hoe staat het met het verschil in kwaliteit tussen vast en variabel? Een variabele heeft meer lenzen en lensgroepen en ieder oppervlak 'slorpt een beetje licht op'. Theoretisch zal daarom een variabele vergroting iets minder helder zijn dan een vaste. Maar door de uitstekende meervoudige coating bij de topkijkers op alle lenzenstelsels is het verschil bij daglicht niet meer te ontdekken. Bij deze merken wordt in beide systemen een hoge graad van doorlaatbaarheid bereikt. Het blijft echter een feit, dat variabele kijkers meer onderdelen hebben die gevoelig kunnen zijn voor de terugslag. Een nadeel kan ook zijn, dat bij meer vergroting het beeldveld kleiner en de afstand tot het oog geringer wordt. Dat laatste geeft kans op wenkbrauwbeschadiging bij de terugslag. Bij enige duister kan het oplossend vermogen bij meer ver-

groting (je kunt meer details zien) een klein voordeel zijn, daartegenover merk je takjes en sprietten dichtbij moeilijk op. De instelling voor vergroting kan eventueel stikstof lekken, waardoor de binnenlenzen kunnen beslaan door vochtige lucht.

Het metaal van het huis wordt tegenwoordig van een hoogwaardige aluminiumlegering gemaakt of van staal. De sterkte maakt niet veel meer uit. Aluminium reageert op het schot met iets meer buigzaamheid, zodat de binnendelen en de lenzen tijdens de terugslag minder op hun donder krijgen. Het gewichtsverschil tussen 6x vast of 2,5-8x variabel zal hooguit een paar ons zijn en dat merk je niet.

Foto: J. Hendriks

Waarom geef ik dan voor de universele jacht de voorkeur aan 6x vast?

Je went aan de vaste maat en je kunt snel de waarnemingen met de 7 tot 8x veldkijker 'vertalen' naar de 6x richtkijker, de beeldhoek is nagenoeg gelijk. De oogafstand is prima en volgens mijn ervaring kun je met 6x zowel ekster op 225 meter als eland op 25 meter schieten. Vaste kijkers zijn meestal honderden euro's goedkoper dan variabele. Minder lensoppervlakken geeft hoe dan ook meer doorlaatbaarheid en minder reflectie. Dat laatste is belangrijk wanneer je 's avonds bijna tegen de zin in moet schieten. De kleinere objectieven laten een lagere montage toe, minder kwetsbaar bij de jacht. De uittrede pupil wordt bij meer vergroting snel kleiner. Wanneer je een 3-10x36 hebt, wordt bij 10x de uittrede pupil 3,6 mm, terwijl je eigen pupil in het duister 7 mm kan zijn. Er wordt weinig licht doorgelaten terwijl je het juist nodig hebt. Stel dat je een 6x36 kijker zou bezitten, je hebt dan altijd 6 mm uittrede pupil, geschikt voor dag en nacht voor alle 30plussers!

Vind je variabel een 'must', neem dan iets van 1,5-4x28 of 2-6x36. Voor meer dan 6x vergroting moet je echt hartstikke goed kunnen schieten, zoals wedstrijdschutters. Misschien zijn er een paar jagers die zo ervaren zijn. Voor dat exceptionele geval kunnen zij (voor niet te zware kalibers en normaal gewicht buksen) tot een 3-9x of zelfs een 4-12x besluiten. Maar ik kijk wel uit!

jan1.smit@wxs.nl

ADV. Pon